

УДК 378.015.3:[373.2.011.3-051:005.336.2]:71(477)(043.3)
DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.80.1.19>

Загородня Л. П., Аторіна В. М.

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА З МЕТОДИКОЮ”

У статті висвітлено проблему використання потенціалу дисципліни “Основи природознавства з методикою” в процесі розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Означено аспекти досліджень проблеми формування і розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців, зокрема, дошкільної галузі. Представлено авторське визначення поняття “естетична компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти”, виокремлено її компоненти. Схарактеризовано природу як засіб естетичного виховання особистості і розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів. Розкрито розвиток естетичної компетентності майбутніх бакалаврів дошкільної освіти в процесі вивчення таких тем дисципліни “Основи природознавства з методикою”: “Завдання всебічного розвитку дошкільників у процесі ознайомлення з природою”, “Куток природи в закладі дошкільної освіти”, “Ділянка закладу дошкільної освіти”, “Методи ознайомлення дітей з природою”, “Форми ознайомлення дітей з природою”, “Засоби фіксації знань дітей про природу”. Акцентовано на можливостях кожної теми дисципліни в реалізації завдань естетичного виховання дошкільників і розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів. Наведено приклади завдань самостійної роботи студентів, які впливають на розвиток їхніх психолого-педагогічних, методичних знань та суголосних їм умінь як складників когнітивного і діяльнісного компонентів естетичної компетентності. Визначено напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: компетентність, естетична компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, компоненти естетичної компетентності майбутніх вихователів, закони краси, навчальна дисципліна “Основи природознавства з методикою”, методи і форми ознайомлення дошкільників із природою, природа, діти дошкільного віку.

Серед ключових компетентностей, якими має оволодіти майбутній фахівець дошкільної освіти, естетична має пріоритетне значення. Це підтверджують закони України “Про освіту” (2017), “Про вищу освіту” (2014), “Про дошкільну освіту” (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013), Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019), Базовий компонент дошкільної освіти (2012, 2021) тощо.

Різні аспекти естетичного виховання, формування і розвитку естетичної компетентності майбутніх фахівців досліджені Л. Глазуною, О. Заїкою, Л. Масол, О. Мисик, Л. Михайловою, Г. Падалкою, О. Рудницькою, Г. Сотською, І. Тимофєєвою, Н. Федорченко, Т. Швець, О. Щолоковою та ін. Проблеми формування естетичних вражень дітей у процесі ознайомлення з природою, усвідомлення особистістю естетичної цінності природи висвітлені в працях З. Плохій, О. Половіної, Л. Компанцевої, В. Маршицької, Е. Нікітіної та ін. Наукові пошуки, присвячені формуванню і розвитку різних видів професійної компетентності в майбутніх вихователів, належать Г. Беленькій, Л. Загородній, О. Заїці, В. Рожновій, Т. Совік, та ін.

Г. Беленька тлумачить професійну компетентність як “інтегроване поняття, що включає світоглядні позиції особистості, глибоку обізнаність і практичні вміння у вибраній галузі діяльності, розвинені професійно значущі якості, побудований на цьому фундаменті авторитет” [1].

Л. Загородня розглядає компетентність як цілісне багатофакторне і багатоструктуроване утворення, що містить аспекти особистісного, гносеологічного, діяльнісно-творчого, комунікативного, прогностичного характеру. З огляду на це формування екологічної компетентності майбутнього вихователя дошкільної освіти має бути спрямоване на оволодіння ним базовими і міжгалузевими знаннями, психолого-педагогічними, фахово-методичними, спеціальними і творчими вміннями, виховання ціннісних орієнтацій фахівця, мотивів педагогічної діяльності, екологічної культури особистості, здатності до розвитку власного творчого потенціалу в галузі екологічної освіти дітей дошкільного віку [3, с. 163].

Досліджуючи проблему естетичної цінності природи, З. Плохій наголошує, що в ієрархії цінностей одне з першорядних місць має посісти естетична цінність природи [4, с. 48–53]. Краса природи надихає на творчість. Від подиву до творчості – один крок. Лише знання природи, яке розвиває естетичне чуття, робить можливою справжню творчість за законами краси. Любов до природи, її одухотворення, почуття емпатії виступають головними чинниками культури людини, джерелами творчості майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, засобом розвитку естетичної компетентності.

Естетичну компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти визначаємо як здатність до естетичного сприймання, переживання, оцінювання та перетворення світу за законами краси, сформованість естетичного ідеалу, смаку, цінностей, наявність розвинених естетичних почуттів, суджень, знань у галузі естетики, дошкільної педагогіки і психології та умінь застосовувати їх в естетичному вихованні дітей [5, с. 71–78]. У структурі означеної компетентності виокремлюємо мотиваційний, особистісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти.

Однією із важливих умов розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти є використання потенціалу фахових дисциплін. Особливу роль у процесі її розвитку відіграє навчальна дисципліна “Основи природознавства з методикою”, вивчення якої передбачено навчальним планом підготовки бакалаврів за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Вона має гарний потенціал для розвитку означеної компетентності. Навчальна дисципліна посідає вагоме місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця освітнього ступеня “Бакалавр” і пов’язана з дисциплінами навчального комплексу: психологією дитячою, педагогікою загальною і дошкільною, анатомією та фізіологією, дитячою літературою, фаховими методиками, етикою та естетикою, які сприяють розвитку мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного складників естетичної компетентності.

Під час її вивчення в студентів виховується звичка сприймати, аналізувати й оцінювати навколишню дійсність із позицій естетичних еталонів, ідеалів, створювати в пам’яті численні асоціації перебігу природних явищ, пов’язувати їх з естетичним спогляданням та перетворенням за законами краси (гармонія, пропорція, міра, симетрія, співмірність, цілісність, досконалість, відповідність, порядок, злагодженість частини і цілого, єдність, “золотий зріз” тощо).

Зміст навчальної дисципліни передбачає проведення лекційних, практичних, лабораторних занять, під час яких вирішуються завдання розвитку природничої й естетичної компетентності майбутніх вихователів у комплексі. Вони проводяться з використанням засобів розвитку естетичної компетентності фахівців, а саме: творів образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, театру, кіно, телебачення, естради, природи, подій суспільного життя. Реалізація змісту занять відбувається із застосуванням інтерактивних, проблемних, мультимедійних технологій навчання.

Під час вивчення навчальної дисципліни в майбутніх вихователів формуються психолого-педагогічні і методичні знання та вміння організації процесу ознайомлення дітей із природою і водночас реалізуються завдання естетичного виховання.

Особлива цінність дисципліни для розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів полягає в тому, що вони вчаться використовувати природу як засіб естетичного виховання дітей дошкільного віку. Цьому сприяє вивчення таких тем: “Завдання всебічного розвитку дошкільників у процесі ознайомлення з природою”, “Куток природи в закладі дошкільної освіти”, “Ділянка закладу дошкільної освіти”, “Методи ознайомлення дітей з природою”, “Форми ознайомлення дітей з природою”, “Засоби фіксації знань дітей про природу”. Опанування змісту вище зазначених тем відбувається в процесі лекційних і практичних занять, а також під час виконання завдань практики на базі закладів дошкільної освіти.

Так, вивчаючи тему “Завдання всебічного розвитку дошкільників у процесі ознайомлення з природою”, майбутні вихователі ознайомлюються з такими завданнями естетичного виховання дітей, як розвиток естетичного сприймання, виховання естетичних почуттів, формування знань про красу об’єктів і явищ природи та естетичної поведінки.

Куток природи і ділянка закладу дошкільної освіти створюють його естетико-розвивальне середовище, адже в ньому дітей вчать помічати красу рослин і тварин, давати їм естетичну оцінку, усвідомлювати, що красивим може бути лише той об’єкт світу природи, створеного людиною, про який піклуються, за яким доглядають.

Серед низки методів ознайомлення дітей із природою особливе місце займає спостереження. У процесі оволодіння методикою його проведення студенти ознайомлюються зі схемами спостереження за твариною, рослиною, явищем природи. Згідно з ними, на початку спостереження вихователь обов’язково має звернути увагу дітей на красу об’єкта чи явища природи, дати їм змогу помилуватися ним, а старшим дошкільникам – висловити своє враження від сприймання естетичних характеристик рослини, тварини чи природного явища.

Для педагога важливо підібрати слова для супроводу сприймання об’єкта в процесі спостереження, які уможлиблювали б реалізацію таких завдань естетичного виховання дітей дошкільного віку, як формування естетичного ставлення до дійсності, естетичних уявлень і суджень, освоєння дітьми естетичної діяльності, розвиток загальних і спеціальних художньо-творчих здібностей дітей. Виділені завдання передбачають розвиток естетичного і художнього сприймання, пізнання і художньо-творчої діяльності, вдосконалюють психічні процеси (мислення, пам’ять, уяву) дітей дошкільного віку.

Організація спостережень навколишньої природи має великий вплив на естетичний розвиток дошкільників. У процесі спостереження в дитини задіяні всі аналізатори: зоровий – бачить розміри, пропорції, колір досліджуваного об’єкта; слуховий – чує шум вітру, плескіт води в річці, стукіт крапель дощу, шелест листя, спів пташечки. Смак дає змогу тонко розрізнити джерельну воду та кислий смак лимону. Дотик – це другі очі дитини. Відчуваючи предмети природи, дошкільник відчуває шорохувату кору дерев, крупинки піску, гладеньке листя. Розвивати спостережливість у дітей – ось завдання, яке постає перед вихователями. Успішне оволодіння цими вміннями підвищує рівень розвиненості естетичної компетентності майбутніх вихователів.

Під час розгляду репродукцій картин Архіпа Куїнджі “Березовий гай”, “Місячна ніч на Дніпрі”, Олексія Шовкуненка “Повінь”, Сергія Васильківського “Повінь на Дніпрі”, Миколи Пимоненка “На річці”, “Біла річка”, Сергія Світловського “Дніпровські пороги” студенти звертають увагу на естетичні ознаки гаю, річки, явища та засоби, за допомогою яких художники змогли передати красу української природи.

У процесі освоєння методики проведення праці на природі майбутні вихователі усвідомлюють необхідність акцентування уваги дітей на красі культурних рослин, які вони вирощують у кутку природи, на квітниках, дитячих городках, естетичних характеристиках здорових тварин, за якими вони доглядають.

Під час опанування методики проведення дослідів студенти вчаться дотримуватися важливого правила: рослини і тварини не мають потерпати унаслідок експериментування, наприклад, не можна ставити колеус у темну шафу і чекати, поки його красиве листя втратить декоративний малюнок.

У контексті вивчення теми “Форми ознайомлення дошкільників з природою” майбутні вихователі опановують методику проведення екскурсій і цільових прогулянок на природі. При цьому вони мають змогу показати дошкільникам об’єкти природи в їх природному оточенні і звернути увагу на те, що краса зовнішнього вигляду рослини чи тварини залежить від середовища її існування. Цей процес супроводжується розповідями педагога про те, що природа є наймогутнішим і найдосконалішим творцем прекрасного, в ній черпають натхнення живописці, композитори, письменники. Пережиті дитиною в дошкільному віці враження під час безпосереднього спілкування з природою на екскурсіях, цільових прогулянках залишають слід на все життя.

Під час ознайомлення студентів із засобами фіксації знань дітей про природу, зокрема, використання різних видів зображувальної діяльності (малювання, ліплення, аплікація), слухання музики, розучування пісень про об’єкти природи, танців, що є імітацією рухів рослин і тварин, у них формуються не тільки природничі й методичні знання, але й уміння підкреслювати естетичні характеристики означених видів діяльності дошкільнят, реалізовувати завдання їх естетичного виховання. Важлива роль у цьому належить принципу інтеграції різних видів діяльності. Так, наприклад, під час малювання весняних квітів вихователь може запропонувати дітям послухати п’єсу П. Чайковського “Підсніжник” чи А. Вівальді “Весна”.

Під час підготовки до практичних занять і в їх процесі студенти вчаться розробляти конспекти проведення занять, екскурсій, цільових прогулянок, розваг, спостережень, ігор, праці, дослідів природничого змісту. При цьому обов’язковим завданням у своїх конспектах майбутні вихователі визначають естетичний розвиток дошкільників, зокрема виховання естетичних почуттів, розвиток естетичного сприймання, формування вміння з позицій прекрасного оцінювати природу, створювати красу в довіллі своїми руками. Завдання на створення ескізів оформлення куточків природи, екологічної кімнати, ділянки закладу дошкільної освіти формують у студентів уміння перетворювати навколишній світ за законами краси. Студенти складають палітри барв пір року, осені, зими, весни, літа, створюють живописні “портрети” кучерявої і плакучої берізки, квітучих кущів, клумб, луків, лісових галявин тощо.

Самостійна робота студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи природознавства з методикою» спрямована на поглиблене вивчення теоретичного матеріалу та його трансформацію на рівень практичних умінь і навичок.

Під час підготовки до практичних занять студенти виконують низку завдань, які сприяють розвитку в них естетичного сприймання, смаку, естетичної оцінки, умінь перетворювати світ за законами краси, здійснювати естетичне виховання дошкільників, використовуючи засоби природи. Це такі завдання: оформити у вигляді альбому казку і ребуси або кросворди чи загадки про представників риб, земноводних, плазунів (тема “Характеристика тварин України типу хордові (риби, земноводні, плазуни)”); скласти образну схему взаємозв’язків методики ознайомлення дітей із природою з іншими науками або педагогічну казку “Як методика ознайомлення з природою знайшла друзів” (тема “Теоретико-методологічні основи дисципліни “Методика ознайомлення дітей з природою””); написати виступ на педагогічну раду з проблеми використання природи в естетичному вихованні дітей дошкільного віку (тема “Завдання ознайомлення дошкільників з природою”); розробити план-ескіз розташування плодового саду на ділянці закладу дошкільної освіти (тема “Ділянка закладу дошкільної освіти”); запропонувати перелік квіткових рослин квітника для різних вікових груп і спосіб їх розташування на клумбі, послуговуючись правилом “золотого перетину” (тема “Дерева, кущі, газони та квітники на ділянці ЗДО”); розробити план-ескіз розташування плодкових дерев і кущів на ділянці закладу дошкільної освіти (тема “Кутки дикорослих рослин, город і плодovий сад на ділянці дошкільного закладу”); написати конспект цільової прогулянки до весняного лісу для старших дошкільників (тема “Екскурсії і цільові прогулянки в природу”) тощо.

До періоду карантину лабораторні заняття з дисципліни “Основи природознавства з методикою” проводилися на базі закладів дошкільної освіти. Під час них студенти проводили заняття, екскурсії, прогулянки, ігри, досліди, бесіди природничого змісту тощо згідно з розробленими конспектами. Нині майбутні вихователі моделюють в умовах квазідіяльності конспекти проведення форм і методів ознайомлення дітей із природою. При цьому особлива увага приділяється реалізації завдань естетичного виховання дошкільників під час пізнання світу природи.

У процесі виконання вищезазначених завдань майбутні вихователі закладів дошкільної освіти демонструють психолого-педагогічні, методичні знання та суголосні їм уміння, які є важливими складниками когнітивного й діяльнісного компонентів естетичної компетентності.

Таким чином, завдяки величезним можливостям навчальної дисципліни “Основи природознавства з методикою” в розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів цей процес відбувається ефективно.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є вивчення студіювання зарубіжного досвіду природничих дисциплін у розвитку естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Використана література:

1. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія. Київ, 2011. 320 с.
2. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка. URL: <http://new.gnpu.edu.ua/uk/> (дата звернення: 15.03.2021).
3. Загородня Л. П. Формування екологічної компетентності у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу* : монографія. Глухів, 2015. 232 с.
4. Плохій З. П. Методичні рекомендації для працівників навчально-виховного закладу «школа – дитячий садок». Київ, 1988. С. 48–53.
5. Рожнова В. М. Сутність та структура естетичної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*, 2019. Вип. 40. С. 71–78.
6. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ, 2019. 376 с.
7. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. Київ, 1993. 344 с.

References:

1. Bielienska H. V. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vykhovatelya doshkilnoho navchalnoho zakladu : monohrafiia. [Preschool educational institution's modern teacher's professional competence formation]. Kyiv. 320 s. [in Ukrainian]
2. Hlukhivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Oleksandra Dovzhenka. [Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University]. URL: <http://new.gnpu.edu.ua/uk/> (data zvernennya: 15.03.2021).
3. Zahorodnia L. P. (2015). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti u maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv. Kompleksnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vykhovatelya doshkilnoho navchalnoho zakladu : monohrafiia. [Future preschool educational institutions' teachers' ecological competence formation. A comprehensive approach to the forming professional competence of future preschool educational institution's teacher]. Hlukhiv. 232 s. [in Ukrainian]
4. Plokhii Z. P. (1988). Metodychni rekomendatsii dlia pratsivnykiv navchalno-vykhovnoho zakladu "shkola – dytiachyi sadok". [Methodological recommendations for teachers of an educational establishment "school – kindergarten"]. Kyiv. P. 48–53. [in Ukrainian]
5. Rozhnova V. M. (2019). Sutnist ta struktura estetychnoi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity. [The understanding and structure of future preschool education institutions teachers' aesthetic competence]. Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Seriya: Pedahohichni nauky. Vyp. 40. S. 71–78. [in Ukrainian]
6. Sukhorukova H. V. Obrazotvorche mystetstvo z metodykoiu vykladannia v doshkilnomu navchalnomu zakladi: pidruchnyk / za zah. red. H. V. Sukhorukovoї. [Fine arts and teaching methods in a preschool education institution]. Kyiv, 2019. 376 s. [in Ukrainian]
7. Yarysheva N. F. (1993). Metodyka oznaiomlennia ditei z pryrodou. [The methods of acquainting children with nature]. Kyiv. 344 s. [in Ukrainian]

Zahorodnia L. P., Atorina V. M. Developing aesthetic competence of future preschool education institutions teachers in the process of studying the educational course “Natural sciences basics and its methods”

The issue of using the potential of the course “Natural sciences basics and its methods” in the process of developing the aesthetic competence of future preschool education institutions teachers is highlighted in the article. The aspects of research issue of forming and developing the future specialists’ professional competence, in particular of preschool teachers’ ones are defined. The author’s definition of the concept of “aesthetic competence of future preschool education institutions teachers” is presented; its components are defined. Nature is characterized as a means of a personality’s aesthetic education and developing future preschool teachers’ aesthetic competence. The developing future preschool education bachelors’ aesthetic competence in the process of studying the topics of the courses “Natural sciences basics and its methods”: “The tasks of pre-schoolers’ comprehensive development in the process of acquaintance with nature”, “Nature corner in a preschool education institution”, “A land plot of a preschool education institution”, “Acquaintance methods of children with the nature”, “Acquaintance forms of children with the nature”, “The means of testing children’s knowledge about the nature”. Attention is paid to the possibilities of each topic of the course during the implementation of the pre-schoolers’ aesthetic education tasks and the development of future preschool teachers’ aesthetic competence. The examples of the tasks of students’ independent work which influence developing their psychological and pedagogical, methodical knowledge and skills as components of cognitive and activity components of aesthetic competence are given. The directions of further scientific research are defined.

Key words: *competence, future preschool institutions teachers’ aesthetic competence, the components of future preschool institutions teachers’ aesthetic competence, the laws of beauty, educational course “Natural sciences basics and its methods”, the methods and forms of pre-schoolers acquaintance with nature, nature, preschool children.*